

Последните часове на Гоце Дѣлчевъ

На 21. априлѣ 1902 г. Гоце Дѣлчевъ пристигна съ около 40 души другари въ Крушевската пещера „Капа“. Тукъ бѣха се събрали всичкитѣ чети отъ Сѣрския окръгъ и престояхме десетина дни. Между другото взе се решение да се вдигне моста при Димиръ-Хисаръ, за което се ангажираха четитѣ на Гоце и дѣдо Илия Кърчовалията. Всички други чети, а именно тия на Яне Сандански, на Атанасъ Тешовалията, на Христо Кушлевъ и моята — на Михаилъ Чаковъ заминаха по районитѣ си.

Следъ едно щателно проучване Дѣлчевъ се убеди, че мостътъ при Димиръ-Хисаръ само отъ дветѣ чети не ще може да се вдигне, та съ второ решение се опредѣли да се вдигнатъ моста и тунела при Анджиста, като за тая целъ за тамъ заминаха четитѣ на Дѣлчевъ, на дѣдо Илия Кърчовалията, на Атанасъ Тешовалията и драмската чета на Димитъръ Гошановъ.

На 11. мартъ 1903 г., следъ откриването ми въ Горно-Броди и следъ цѣлодневно сражение, вечерята успѣхме да се измъкнемъ благополучно, като отъ четницитѣ ми само Динката отъ Колендра бѣ раненъ въ ржката. Следъ сражението заминахъ за полскитѣ села, а войската тръгна изъ планинскитѣ.

На 2. априлѣ с. г. се прибрахъ отъ полето въ с. Лакусъ. При срещата ми съ селския ржководителъ, последниятъ ми каза, че изпратилъ куриери къмъ селата Микленъ и Дрѣново да срещнатъ Дѣлчева, който се връщаше отъ Драмско следъ вдигането на моста и тунела при Анджиста. Не следъ повече отъ половинъ часъ, къмъ срѣднощъ, Дѣлчевъ пристигна и при срещата ни съ възторъ и ентузиазъмъ ни разправи, какъ сполучливо сж вдигнали въ въздуха както моста, тъй и тунела.

Въ сѣщото време пристигна единъ куриеръ съ много бързо писмо отъ Лазаръ Димитровъ, ржководителъ въ г. Сересъ, адресирано лично за Дѣлчевъ. Следъ като Гоце прочете писмото, стана, извика ме, влѣзнахме въ друга стая и ми каза следното: „Съ писмото ми съобщаватъ, че Даме, по силата на нѣкаква амнистия, е освободенъ и е въ Солунъ. Готвилъ се да замине за Битолско. Азъ въ този моментъ взимамъ решение и заминавамъ за Солунъ, за да се срещна съ Дамета, та следъ заминаването му за Битолско да може съ своя авторитетъ и тежестъ да поукротѣ духоветѣ на битолчани, които сж писнали за възстание, когато ний още не сме готови“. Отговорихъ му следното: „Гоце, решението ти е решение и по необходимостъ това ще трѣбва да сторишъ, но преди всичко, макаръ и ти и ний да сме изморени, но тая вечеръ ще напустнемъ селото Лакусъ и ще отидемъ въ с. Ораховецъ, защото, както виждашъ, това село представлява гробница. При едно откриване, птици да сме, пакъ не бихме могли да се спасимъ“. Гоце се съгласи и сѣщата нощъ стигнахме на време въ с. Орѣховецъ. Тукъ Гоце се раздѣли съ своитѣ другари, които заминаха въ Крушевско съ дѣдо Илия Кърчовалията.

На 4. априлѣ слѣзнахме въ с. Дутлий — на единъ часъ разстояние до Сересъ. На 5. с. м. Гоце преоблеченъ като селски чорбаджия, придруженъ отъ Гошановъ и нѣколко души селени, благополучно влѣзна въ Сересъ, а отъ тамъ заминаха за Солунъ.

Въ Солунъ Дѣлчевъ и Дамета се срещнаха и съ атентаторитѣ, които бѣха готови да възпроизведатъ атентата. Въ срещата имъ Гоце и Даме успѣли да ги разубедатъ, че не е още дошло времето за възпроизвеждането атентата, а когато дойде това време, ще бждатъ предупредени. Съзаклятиницитѣ обещаха, че нѣма да предприематъ нищо безъ заповѣдь. Обаче, следъ нѣколко дена, въпрѣки обещанието си, решили да възпроизведатъ атентатитѣ.

Даме бѣше заминалъ вече за Битолско. Гоце бѣше още въ Солунъ, когато се почнали атентатитѣ съ запалването на парахода „Гвадалкивиръ“ и едва Гоце, самъ успѣ да излѣзне отъ Солунъ и до с. Негованъ е дошелъ самъ самичкъ.

Пристигна въ Сересъ и, презъ селото Дутлий, въ с. Баница — неговата гробница.

На 20. априлѣ заедно съ четата на Гошановъ, денуваме въ Горно-бродската курия — Лѣскитѣ срещу селото на около 1/2 часъ.

Къмъ пладне забелѣзахме много войска да се движи отъ къмъ Долно-Броди и влиза въ Горно Броди. Но като разбрахме, че войската се движи спокойно и ний се успокоихме, но за всѣки случай, всички необходими мѣрки, разбира се, взехме. Презъ цѣлия день войската не мръдна отъ Г.-Броди.

Привечеръ къмъ часа 5 1/2—6. дойде единъ куриеръ отъ с. Баница, който донесе две бързи писма: едното за мене, а другото за ржководителя Андрей Хърлевъ. Писмата бѣха отъ Лазаръ Димитровъ отъ Сересъ и въ моето пишеше следното: „Банкъ Отоманъ въ Солунъ е вдигната въ въздуха. Подробности ще ви разправи Дѣлчевъ, който заминава презъ с. Дутлий, отъ дето ще си прибере дрехитѣ и пушката. Срещнете го въ Баница“.

Срещу 21. априлѣ вечерята, около 2 часа преди съмнуване, стигнахме въ селото Баница и се разквартирувахме въ две кѣщи. Още не бѣхме седнали, съобщихме за пристигането ни на Дѣлчевъ, който бѣше дошелъ преди насъ въ селото. Самиятъ той дойде въ кѣщата, кждето се бѣхъ спрѣлъ, а тя бѣви-за-ви на кѣщата, въ която той бѣ на квартира.

Съ влизането си при насъ, всички наскочихме. Неговото появяване всѣваше и радостъ и куражъ, и какво ли не. Каза ни: „добъръ вечеръ-добъръ день момчета, ризбъркахме днитѣ съ нощитѣ. Момчета, Отоманската банка въ Солунъ е вдигната въ въздуха, отъ която поменъ не остана. Разиграхме ханѣмитѣ съ широкитѣ шалвари въ Солунъ; така ще раздрусаме цѣлата турска, гнила империя отъ основитѣ“.

Искаше да продължи разговора, но забелѣза, че имаше и жени въ стаята, та каза: „хайде повече на конгреса“, който бѣше свиканъ да се състои на Георгьовденъ въ Ловчанската кория. Изпушихме по една цигара, взе си сбогомъ, като каза: „и вий сте изморени — поспете си и азъ ще стора сѣщото“.

Лѣгнахме, но до разсъмнуване имаше нѣколко 1—1 1/2 часъ.

Тѣкмо въ зори, туку що бѣхъ заспалъ, слушахъ по стѣлбичката бързи и тревожни стѣпки. А това бѣше поляка на селото — Георги, който бутна и отвори вратата. Азъ веднага погледнахъ къмъ вратата, която се отвори съ силно блѣскане — необикновеоно, предъ която се изпрѣчи Георги съ думитѣ: „Господинъ Чаковъ свършихме я?“ —

Запитахъ: „що има бѣ, Георги“? — „Пълно е, — каза — аскеръ“. — „Кждѣ е аскера? — попитахъ го. — „Цѣлото село е сардисано“, — отговори Георги“. Запитахъ го, дали знае Дѣлчевъ за това. Отговори — „Казахъ му“.

Казахъ тогава на Георги, бѣгай и кажи на Дѣлчева да излѣзнемъ частъ по-скоро и да вземемъ последнитѣ кѣщи, защото тукъ живи ще ни изпекатъ. Тръгна той да съобщи на Дѣлчева, обаче, щомъ излѣзна отъ портата да прѣкоси улицата и да влѣзне въ кѣщата при Гоце, аскерлиитѣ, които бѣха вече влѣзли въ селото, видѣха го и го извикаха при тѣхъ, безъ да може да обади нищо на Дѣлчева.

Съ другаритѣ слѣзнахъ въ двора на кѣщата, която бѣ оградена съ дуваръ и дойдохъ до самата порта. Насреща е портата на кѣщата, въ която е Дѣлчевъ. Отъ портата при Дѣлчева излѣзнаха две момичета, за да влѣзатъ въ съседната кѣща: Запитахъ момичетата: „що правятъ другаритѣ?“ Едното отъ тѣхъ отговори: „Казаха да дойдете тука“. Това момичето, обаче, го е казало отъ себе си. Казахъ на Таската, че азъ ще прекоса улицата и ще влезна при Гоце. Безъ да подозирамъ, бѣгомъ влизамъ въ портата и Дѣлчевъ, който бѣше излѣзълъ до самата порта съ пушката и ножа на нея, внезапно се нахвърли върху ми и насмалко да ме мушне, едновременно да гръмне. Но, като ме видѣ, изненаданъ извика: „Леле, Чаковъ, какво щѣхъ да стора? Добре, че дойде. Хвани лѣвото крило на портата и кажи на другитѣ да стоятъ въ тѣхната кѣща“. Като забелѣзахме, че турската войска навлиза по кѣщитѣ и ги обискира, Гоце, каза: „Чаковъ, хайде да хванемъ презъ селото и какво Богъ даде“.

Излѣзнахме и тръгнахме по уличката. Благодарение, че уличкитѣ бѣха тесни и кривуличеха между кѣщитѣ, неможаха да ни забележатъ. Излѣзохме всички 14 души, съ изключение на Георги Радевъ, който напусна селото още презъ нощта, безъ да се обади никому.

Стигнахме края на селото и последната кѣща оставаше въ лѣво отъ насъ. Вървѣхме по полянката, но на среща ни, на около 35—40 крачки, отстоятъ дуварчетата, 60—70 см. високи, съ каквито сѣ заградени нивята. Както вървѣхме двамата напредъ, отъ задъ дуваритѣ аскерлиитѣ вече се показяха съ насочени къмъ насъ пушки.

Гоце вече ги виде и, както носеше пушката на лакъта на лѣвата рѣка, извика: „вѣрата ви мръсна!“ Първата пушка той изгърмѣ. Всички залѣгнахме по земята и Гоце застаналъ правъ пълни пушката. Като лудъ извикахъ му: „Легай Гоце!“ Легна, но при самото легане, прониза го единъ куршумъ въ лѣвата грѣдъ и той падна върху пушката си. На първо време азъ разбрахъ, че той се закрива, обаче, като сложи дветѣ рѣце и направи опитъ да се повдигне, гледайки къмъ другаритѣ, които се бѣха прѣснали покрай дувара на кѣщата, каза последнитѣ думи: „Ахъ, момчета! рани...“ и издѣхна. Веднага го хванахъ за дѣсния цървулъ, както бѣше лѣгналъ по очи, и, колкото ми гласъ държи, викахъ: „Гоце, Гоце!“ — Никакъвъ отговоръ. Изгасна за винаги юначната натура.

Въ сѣщия моментъ изпѣшка подъ пушката си Стефчо Търлишанчето и замлъкна. Извикахъ и нему два пѣти, „Стефчо, Стефчо“, обаче и отъ него дума не чухъ.

На 7—8 крачки отъ мене отстоиеше една градинка, която се образува отъ последната кѣща и една плѣвна. Въ градинката влѣзнаха най-напредъ Димитъръ х. Димовъ, Димитъръ Кашиналията и Динката Календралията. Следъ тѣхъ влезна Бояджията, Динката, Атанасъ Савелията и Колю „Консулата“, който падна въ самата градинка, улученъ съ единъ куршумъ точно въ челото. Покрай дувара на кѣщата падна Димитъръ Гоцановъ, Евстатий Арнаут-

Михаилъ Чаковъ, дългогодишенъ войвода и другаръ на Гоце Дѣлчевъ, участникъ въ сражението въ с. Баница.

чето и Георги Савеклията, раненъ съ единъ куршумъ въ двата крака и съ другъ въ дѣсната плешка.

Благодарение на Димитъръ х. Димовъ, Кашиналията и Календралията, които успѣха да влезнатъ въ плѣвната и разкопатъ отъ вѣтре дуваря, ний, останалитѣ 5 души, които бѣхме въ градинката, успѣхме да влеземъ въ плѣвната, а отъ тамъ въ кѣщата, като вечерята по чудо се спасихме.

Въ сражението участвувахме 14 души, отъ които бѣха убити: Гоце Дѣлчевъ, Стефчо Търлишанчето, Колю „Консулата“, Димитъръ Гоцановъ; ранени: Георги Савеклията, после живъ заловенъ, изцеренъ отъ турцитѣ и въ 1906 год., по силата на една амнисия, освободенъ и ме среща въ селото Савекъ живъ — здравъ.

Останахме живи и се спасихме: Димитъръ Кашеналията, Димитъръ х. Димовъ, Динката Календралията, Донката, Бояджията, Таската Врански (Спасовъ), Атанасъ Савеклията, Михаилъ Чаковъ.

М. Чаковъ